

УДК 378.147

С.В. Поветкін

РОЗВИТОК ПОТРЕБИ У МОТИВАЦІЙНІЙ СФЕРІ СТУДЕНТІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ

У статті проаналізовано значення мотивації в навчально-пізнавальній діяльності студентів молодших курсів і проблематику розвитку мотивів навчальної діяльності. Розглянуто основні аспекти цілеутворення, представлено результати дослідження мотиваційної бази для навчання студентів молодших курсів через опитування. Сформульовано пропозиції методів навчання та поведінки викладачів, а також визначено умови для коригування мотиваційної сфери студентів на основі проведеного дослідження.

Ключові слова: значення мотивації, аспекти цілеутворення, методи навчання, мотиваційна сфера студентів.

В статье проанализированы значение мотивации в учебно-познавательной деятельности студентов младших курсов и проблематика развития мотивов учебной деятельности. Рассмотрены основные аспекты целеобразования, представлены результаты исследования мотивационной базы для обучения студентов младших курсов с помощью опроса. Сформулированы предложения методов обучения и поведения преподавателей, а также определены условия для корректировки мотивационной сферы студентов на основе проведенного исследования.

Ключевые слова: значение мотивации, аспекты целеобразования, методы обучения, мотивационная сфера студентов.

In the article the author analyses the importance of motivation in educational activity of first- and second-year students, examines the issue of educational activity causes development. The article presents main aspects of aims development, represents the results of the survey research of first- and second-year students' motivation sphere. The author proposes suggestions on new methods of education and teachers' behavior, he also determines the conditions needed to improve motivation sphere of the students on the basis of the conducted research.

Key words: the importance of motivation, aspects of goal formation, methods of education, motivation sphere of the students.

Постановка проблеми. Завдання сучасної педагогіки не стільки в трансформації нового знання, скільки у формуванні позитивної мотивації, у його поповненні засобом активності самого суб'єкта. Вивчення мотиваційної сфери особистості студента дозволяє педагогу визначити ступінь сформованості в нього потреби вчитися, за допомогою наявних дидактичних засобів і методичних прийомів проводити роботу з цілеспрямованого й безперервного нарощування його навчальної активності, адекватної конкретній соціальній ситуації.

Проблема полягає в тому, щоб створити потяг або потребу, які спонукають студентів діяти з певною метою, торкнутися їхніх важливих інтересів, створити їм умови для реалізації себе в процесі життєдіяльності. Трансформація мотивації багато в чому залежить від зміни об'єктивних умов, урахування яких відкриває можливість спрямованої зміни мотиваційної сфери особистості.

Аналіз актуальних досліджень. Деякі аспекти вирішення завдання цілеспрямованого формування особистості студентів та використання механізму доцільної зміни зовнішніх обставин і спрямований вплив на саму мотиваційну систему з подальшою перебудовою навчальної діяльності студента у своїх працях розробляли й висвітлювали Л.С. Виготський, А.В. Петровський, Т.Д. Цехмистрова, однак не встановлювали кількісної характеристики рівня досягнень.

Мета статті – виявити основні шляхи створення сприятливого клімату, атмосфери в процесі навчання, залучення студента до реальних видів діяльності та способи педагогічної взаємодії між викладачем і студентами.

Виклад основного матеріалу. Суттєвим аспектом цілеутворення є встановлення кількісної характеристики рівня досягнень у навчальній діяльності. Оцінка їх рівня знаходиться в залежності від минулого досвіду особистості в конкретній галузі докладання зусиль. Починаючи діяти, суб'єкт не може скласти чіткого уявлення про свої можливості. Студенту на етапі освоєння діяльності складно об'єктивно оцінити рівень можливих досягнень. Тому рівень домагань змінюється залежно від досягнутого результату і від зусиль, які людина при цьому витрачає.

У будь-якого студента як особистості завжди є постійно діючі мотиви, які виробляються в процесі життя і визначаються тим, що закладено в кожному індивідуумі. До них належать допитливість, престиж, свідоме ставлення до своєї ролі в суспільстві. Крім постійно діючих, існують мотиви, зумовлені діяльністю педагогічного колективу або окремого викладача. До них належить вплив особистості викладача, його неформального, людського авторитету. Не менш важливим фактором є формування інтересу, любові до своєї спеціальності, розуміння проблем, які має вирішити студент спільно з викладачем.

Чим активніші методи навчання, тим легше зацікавити ними студентів. Основний засіб виховання стійкого інтересу до навчання – використання таких питань і завдань, вирішення яких вимагає від учнів активного ставлення до навчальної діяльності. Існує при-

йом – показати незвичайне у звичному. Потужним стимулом пізнавальної потреби слугує прийом «зіткнення суперечливих суджень». Завдання повинне мати таку складність, впоратися з якою студент може тільки з допомогою педагога. Л.С. Виготський назвав це зоною найближчого розвитку [1, с. 249]. Педагог ставить студентів перед протиріччям для того, щоб показати недостатність набутих ними знань і необхідність більш ґрунтовних узагальнень.

Зважаючи на почуття студентів, ми можемо подолати тенденції емоційного потьмарення процесу навчання й водночас методично збагатити програму, зробити її більш захоплюючою, щоб вона торкалася одночасно почуттів і думок. Завдяки цьому підвищується рівень відвертості стосунків між студентами, зростає здатність диференційованої оцінки іншої людини як людини, котра мислить і відчуває формалізм у стосунках один з одним.

Уже на першому курсі кожен студент повинен отримати не стандартне завдання, а певну особисту програму, яка орієнтуватиме його на творче освоєння всього комплексу завдань. При цьому педагогу бажано ґрунтуватися на попередні досягнення студентів, мобілізувати їх потенційні можливості, орієнтувати на зону найближчого розвитку, актуалізувати складені у студентів позитивні соціальні установки, створити умови для появи нових установок, коригувати деформовані спонування. Завдання, які ставляться перед суб'єктом, повинні бути їм не тільки зрозумілі, але й прийняті як особистісно значущі.

Так, мета спільної навчальної діяльності викладача та навчальної діяльності студентів полягає в побудові механізмів саморегуляції навчання, засвоєваної предметної діяльності й самих актів взаємодій, відносин і спілкування.

Зупинимось на практичних аспектах проблеми розвитку мотивів навчальної діяльності. В даний час цей процес відбувається, зазвичай, стихійно. Далеко не у всіх студентів під час адаптації у ВНЗ формуються позитивні навчальні мотиви – професійні, широкі соціальні, пізнавальні. У багатьох превалюють зовнішні мотиви, що негативно позначається на ефективності навчальної діяльності: гальмується формування цілісної структури цілей, унаслідок чого відсутня систематична робота протягом семестру, самостійна постановка навчальних цілей та ін. У результаті знання засвоюються формально, поверхово.

Ми спробували з'ясувати спонукальні фактори, що складають основу надходження учнівської молоді. Вибірка складала 435 випро-

бовуваних зі студентів, зарахованих на перший курс Харківської державної академії міського господарства. При цьому виявилось, що тільки для 42,5% домінуючим стимулом є інтерес до обраної професії, 17,9% респондентів надійшли в даний ВНЗ з огляду на обставини, а 3,3% навчання у ВНЗ пов'язують тільки з бажанням отримати диплом про вищу освіту. Привертає увагу той факт, що ці показники для різних факультетів академії далеко не однакові. Наприклад, серед студентів, які обрали спеціальність «Боротьба» на заняттях з фізичної культури, бажання отримати диплом й інтерес до професії домінували у 44,8% респондентів, з огляду на обставини, що склалися – 15,9%, при цьому тільки 12,4% усвідомлюють свою здатність до обраної діяльності, 8,9% – вступали до ВНЗ за порадою батьків, учителів чи товаришів. Результати анкетування довели, що у студентів першого курсу, які обрали спеціальність «Боротьба» на кафедрі фізичного виховання домінують як пізнавальні, так і соціальні мотиви, але при цьому існує слабка вмотивованість студентів на обрану діяльність.

Ставлення до себе по-новому є умінням усвідомлювати і перебудовувати свою мотиваційну сферу, підпорядковувати мотиви декількох видів діяльності, змінювати свої цілі та ін. Основним показником зрілості мотивації навчання є не кількісне зростання окремих показників, а саме якісне ускладнення мотиваційної сфери, її більш складна організація, ієрархічність.

У даному дослідженні ми ґрунтувалися на гіпотетичному положенні, яке стверджує, що орієнтація студентів на успіх позитивно впливатиме на потребнісно-мотиваційну сферу учнів й активізуватиме їх навчально-пізнавальну діяльність.

Ми поставили перед собою такі завдання:

1. Визначити мотиви надходження абітурієнтів в технічний ВНЗ.
2. Дослідити динаміку розвитку мотиваційної сфери та її вплив на пізнавальну активність і самостійність студентів у їх навчальній діяльності.
3. Визначити умови коригування мотиваційної сфери студентів у процесі їхнього навчання у вищій школі.

У роботі особливу увагу приділено вивченню умов розвитку мотиваційної сфери в діяльності студентів, використано з цією метою спостереження, методи масового опитування.

Ми припустили, що для корекції потребнісно-мотиваційної сфери студентів, посилення інтересу до здобуття нових знань, активізації навчальної діяльності студентів на заняттях та в самостій-

ній роботі нам необхідно в навчальній діяльності створити ситуацію успіху. Ситуацією вважається сполучення умов, які забезпечують успіх, а сам успіх являє собою переживання стану радості, задоволення від того, що реалізація мети навчальної діяльності або збігається з очікуваннями, або перевершує їх.

Для визначення рівня досягнень у студентів молодших курсів ми використовували текст опитувальника Ю.М. Орлова [4]. Запропонований опитувальник призначений для вимірювання особливостей людини, орієнтованої на досягнення. Ю.М. Орлов пропонує п'ять рівнів оцінки потреби досягнення: низький, нижче середнього, середній, вище середнього, високий.

У результаті дослідження ми отримали такі дані:

- низький рівень досягнення – 5,5%;
- нижче середнього рівень досягнення – 20,0%;
- середній рівень досягнення – 46,2%;
- вище середнього рівень досягнення – 24,8%;
- високий рівень досягнення – 3,4%.

Отримані результати свідчать, що більшість студентів молодших курсів орієнтовані на досягнення успіху в навчальній діяльності і характеризується такими особливостями: наполегливістю у досягненні своїх цілей; незадоволеністю досягнутим; постійним прагненням працювати краще, ніж раніше; нездатністю погано працювати; потребою знаходити нові прийоми роботи у виконанні звичайних справ. Водночас 25,5% респондентів продемонстрували в дослідженні низький рівень орієнтації на досягнення і рівень нижче середнього, що свідчить про слабку вмотивованість студентів щодо отримання знань та оволодіння способами пізнання.

Завдання педагога полягає в тому, щоб створити ситуацію успіху в навчанні, яку індивід переживатиме як чуттєвий імпульс до подальшого особистісного розвитку. Для створення ситуації успіху викладачеві необхідно враховувати інтереси студентів, їх цілі, установки, бажання досягти певного рівня професійної майстерності, реальний рівень знань, умінь і навичок.

У випадку формування у студентів почуття сталого успіху в навчальній діяльності може початися певна ланцюгова реакція, яка вивільняє приховані можливості особистості і заряджає духовною енергією. Якщо ж студенти не стикаються з почуттям успіху, вони шукають ці відчуття «на стороні», в позанавчальній діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виховання мотивації – це тривалий процес, пов'язаний зі становленням особистості

в цілому. Не існує якогось одного, кращого способу актуалізації навчальної мотивації. Те, що виявляється ефективним у процесі мотивування одних студентів, може бути абсолютно неприйнятним для мотивації інших. Важливим психологічним показником перебудови всієї мотиваційної сфери особистості є розширення спектру спонукань, поява потреби у творчому досягненні, контактній взаємодії, співпраці.

Вищезазначене свідчить, що в розвитку мотиваційної сфери учнів можна виокремити дві основні лінії:

1) розширення спектру спонукань до самої навчальної діяльності, актуалізація пізнавальних потреб, інтересу до здобуття нових знань;

2) інтеграція спонукань, перехід від ситуаційних до ієрархізованих спонукань з великою перспективою, підпорядкування імпульсивних потягів спонуканням вищого рівня.

Отже, мотивація істотно впливає на весь процес генезису психологічної системи навчальної діяльності студентів, підвищує навчальну активність, сприяє якісній професійній підготовці майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Виготський Л.С.* Педагогическая психология. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. – 536 с.
2. *Маслоу А.* Мотивация и личность. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.
3. *Орлов А.Б.* Психология личности и сущности человека. Парадигмы, проєкции, практики – Академия, 2002. – 272 с.
4. *Орлов Ю.М.* Опитувальник для вимірювання потреби у досягненні (ПД). – СПб, 1984.
5. *Петровский А.В.* Личность. Деятельность. Коллектив. – М.: Политиздат, 1982.
6. *Цехмистрова Т.Д.* Формирование у учащихся умений учиться. Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1983.